

TEISĖJŲ SPRENDIMŲ PRIĖMIMĄ LEMIANTYS VEIKSNIAI: PSICHOEMOCINĖS SVEIKATOS POVEIKIS SPRENDIMŲ PRIĖMIMO PROCESUI

Ignas Antanaitis, Guoda Baubaitė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

4-o kurso studentai

Saulėtekio al. 9, I rūmai, 10222 Vilnius

El. paštas: ignas.antanaitis@tf.stud.vu.lt; guoda.baubaitė@tf.stud.vu.lt

Rugilė Kriščiukaitytė

Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto

4-o kurso studentė

M. K. Čiurlionio g. 21, 03101 Vilnius

El. paštas: rugile.krisciukaityte@mf.stud.vu.lt

Mokslinio straipsnio akademinis kuratorius dr. Jurgis Bartkus

El. paštas: jurgis.bartkus@tf.vu.lt

Anotacija. Straipsnio tikslas yra aptarti bei išanalizuoti veiksnius, lemiančius teisėjų sprendimų priėmimą baudžiamosiose bylose. Šio darbo objektas yra teisėjo emocinė būsena, mąstymas, profesinė patirtis, baudžiamajame procese vyraujantys procesiniai terminai. Atlikus tyrimą matyti, kad Lietuvos Respublikos įstatymai neapima visų veiksnių, galinčių daryti ir darančių įtaką teisėjams baudžiamųjų bylų priėmimo procese. Atitinkamai, tokie veiksniai siejami su teisėjams tenkančiu krūviu, teisėjo psichologine būsena, profesine patirtimi. Straipsnyje prieinama prie išvados, kad, nepaisant teisėjams taikomų aukštų etikos standartų, jų objektyvumą veikia profesinė patirtis, darbo krūvis ir patiriamas stresas, o tai reikalauja papildomo dėmesio jų psichoemocinei sveikatai ir darbo sąlygoms.

Pagrindiniai žodžiai: teisėjas, sprendimų priėmimas, sprendimas, įtaka.

The aim of this article is to discuss and analyse the factors that influence the decision-making of judges in criminal cases. The subject of this paper is the emotional state of the judge, his/her thinking, professional experience, procedural deadlines in criminal

proceedings. The research shows that the laws of the Republic of Lithuania do not cover all the factors that can and do influence judges in the process of decision-making in criminal cases. Accordingly, such factors relate to the workload of judges, the judge's psychological state, professional experience. The paper concludes that, despite the high ethical standards applied to judges, their objectivity is influenced by their professional experience, workload and stress, which requires additional attention to their psycho-emotional health and working conditions.

Key words: judge, decision-making, decision, influence.

|vadas

Temos aktualumas ir originalumas. Teisingumo vykdymas yra vienas svarbiausių demokratinės valstybės principų, o teisėjų gebėjimas priimti objektyvius bei argumentuotus sprendimus tiesiogiai veikia visuomenės pasitikėjimą teismais ir teisine sistema. Teisės aktuose yra įtvirtinta, kad teisėjai, priimdami sprendimus, vadovaujasi vien tik įstatymu, tačiau teisėjai yra žmonės, kuriems įtaką gali daryti daugelis kitų veiksnių, tokių kaip stresas, emocinis išsekimas, intensyvus darbo krūvis. Teisėjai yra darnios valstybės pagrindas, todėl analizuojant veiksnius, turinčius įtakos teisingumo vykdymui, gali būti ir yra užkertamas kelias subjektyvių procesinių sprendimų priėmimui bei užtikrinama priimamų procesinių sprendimų kokybė. Šios darbo temos turinys originalus tuo, kad veiksniai, turinčių įtakos teisėjų priimamiems sprendimams, analizė neapsiriboja vien tik įstatyme įtvirtintomis normomis, tačiau analizuojami ir kiti veiksniai, kurių nereglamentuoja įstatymas ir kurie yra analizuojami mokslinėje doktrinoje. Temos aktualumas taip pat kyla ir iš būtinybės reformuoti teisinę sistemą taip, kad būtų mažinamas teisėjams tenkantis darbo krūvis ir stiprinama jų psichoemocinė būsena bei skiriama laiko jų kompetencijos kėlimui už profesinės praktikos ribų. Straipsnyje keliama klausimai ir analizuojami veiksniai ne tik prisideda prie šios akademinės srities literatūros, tačiau turi ir praktinę reikšmę gerinant teisėjų darbo sąlygas ir visuomenės pasitikėjimą teismais.

Šio mokslinio **darbo tikslas** – išanalizuoti ir aptarti, kaip kognityvinis šališkumas, teisėjo profesinė patirtis, darbo krūvis ir psichoemocinė sveikata daro įtaką teisėjo priimamiems sprendimams.

Darbo objektas – veiksniai, darantys įtaką teisėjų sprendimų priėmimui.

Darbo uždaviniai:

1. Ištirti ir išanalizuoti veiksnius, kurie daro įtaką teisėjų sprendimų priėmimui.
2. Pateikti pasiūlymus, mažinančius minėtų veiksnių įtaką sprendimų priėmimui.

Tyrimo metodai: atliekant mokslinį tyrimą pasitelktas empirinis, lingvistinis, sisteminis metodai. Empirinis metodas buvo taikytas renkant Nacionalinės teismų administracijos skelbiamus metinius statistinius duomenis apie teisėjų darbo krūvį,

juos sisteminant bei analizuojant. Lingvistiniu metodu naudotasi atskleidžiant sąvokas, jas išaiškinant, taip pat analizuojant teisės normas bei teismų praktiką. Sisteminiu metodu naudotasi nagrinėjant teismų praktiką, teisės aktus bei Nacionalinės teismų administracijos skelbiamus metinius statistinius duomenis, siejant juos tarpusavyje bei ieškant sąsajų tarp procesinių sprendimų kokybės ir teisėjų darbo krūvio.

Svarbiausi šaltiniai buvo Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, Nacionalinės teismų administracijos skelbiamos teismų ir teismų savivaldos institucijų veiklos ataskaitos, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teismų praktika, moksliniai tyrimai apie teisėjų profesinį stresą, psichoemocinę būseną ir veiksnius, darančius įtakos priimamiems sprendimams.

Veiksniai, turintys įtakos teisėjų sprendimų priėmimui

Teisėjų sprendimų priėmimą lemia daugybė veiksnių, o daugelio iš jų įstatymo leidėjas nenumato. Ypatingą reikšmę priimamiems sprendimams turi kognityvinis šališkumas, profesinė patirtis bei teisėjams tenkantis darbo krūvis. Šie veiksniai ne tik, kad turi įtaką teisėjų gebėjimui objektyviai vertinti bylos aplinkybes, tačiau ir priimamų sprendimų kokybei, pagrįstumui. Šiame skyriuje analizuojama, kaip įvairūs kognityviniai mechanizmai, tokie kaip patvirtinimo šališkumas, inkaravimo efektas ar pasitikėjimo savimi perteklius, gali paveikti teisėjo sprendimų nešališkumą. Taip pat aptariama, kaip teisėjo profesinė patirtis gali tapti tiek privalumu, tiek iššūkiu objektyvumui, o per didelis darbo krūvis gali sukelti perdegimą ir (ar) sumažinti priimamų sprendimų kokybiškumą, tikslingą argumentaciją. Suprasti šiuos aspektus yra itin svarbu siekiant įvertinti ir, esant galimybei, sumažinti subjektyvių veiksnių įtaką teisėjų priimamiems sprendimams, o ši analizė ne tik, kad leidžia pagalvoji apie veiksnius, turinčius įtakos priimamiems teisėjų sprendimams, tačiau ir privedi prie būdų, kurie padės užtikrinti objektyvių sprendimų priėmimą, teisingumo vykdymo efektyvumą bei priimamų sprendimų kokybę.

1.1. Kognityvinis šališkumas

Teisėjo kognityvinis šališkumas yra reikšmingas veiksnys, galintis daryti didelę įtaką sprendimų priėmimui. Šis šališkumas pasireiškia ypatingais mąstymo modeliais, kurie gali paveikti teisėjo gebėjimą objektyviai analizuoti bylos faktus ir pritaikyti teisės normas. Nors teisėjai savo profesinėje veikloje privalo veikti objektyviai ir nešališkai, jų sprendimus gali paveikti asmeninės patirtys, emocijos ar net aplinkos veiksniai, todėl šališkumo įtaka tampa neišvengiama žmogaus psichikos dalimi.

Viena iš pagrindinių kognityvinio šališkumo apraiškų yra **patvirtinimo šališkumas (confirmation bias)**, kai teisėjas gali pasąmoningai ieškoti arba labiau pasitikėti įrodymais, kurie atitinka jo išankstinį įsitikinimą apie bylą¹. Ši tendencija reiškia, kad

¹ Reese, E. (2012) *Cognitive Biases and Decision Making*.

jei teisėjas ankstyvoje bylos stadijoje suformuoja pradinę nuomonę, pavyzdžiui, apie kaltinamąjį ar ginčo esmę, jis gali labiau atkreipti dėmesį į informaciją, kuri patvirtina šią nuomonę, ir ignoruoti priešingus įrodymus. Pavyzdžiui, baudžiamosios bylos atveju, jei teisėjas mano, kad kaltinamasis yra linkęs į nusikalstamą veiklą dėl ankstesnių nuosprendžių, t. y. dėl ankstesnio kaltinamojo teistumo, jis gali mažiau kritiškai vertinti prokuratūros pateiktus įrodymus ir pernelyg griežtai vertinti gynybos argumentus. Tokia tendencija kelia pavojų teisingumui, nes ji gali lemti vienpusišką ir neobjektyvų sprendimą.

Kitas svarbus šališkumo tipas yra **inkaravimo efektas** (*anchoring effect*), kai teisėjas pernelyg daug dėmesio skiria pirmai pateiktai informacijai arba pradiniam įrodymams, net jei vėlesnė informacija prieštarauja šiems duomenims². Pavyzdžiui, baudžiamosios bylos nagrinėjimo metu viena šalis gali pateikti nepagrįstai didelės apimties civilinį ieškinį, tikėdamasi, kad ši suma turės įtakos teisėjo sprendimui. Net jei ši suma neturi objektyvaus pagrindo, teisėjas gali nesąmoningai remtis ja kaip atspirties tašku, o tai gali lemti sprendimą, kuris neatspindi tikrosios situacijos. Toks šališkumas ypač pavojingas situacijose, kai bylos sprendimas reikalauja tikslaus vertinimo ar sumų nustatymo, pavyzdžiui šeimos teisės bylose, dėl išlaikymo priteisimo ir pan.

Pasitikėjimo savimi perteklius (*overconfidence bias*) yra dar vienas reikšmingas veiksnys, galintis paveikti teisėjo sprendimus. Teisėjai, turintys daug patirties arba užimančios aukštas pareigas, gali pernelyg pasitikėti savo gebėjimu priimti sprendimus remiantis intuicija ar patirtimi. Teisėjas turintis ilgametę patirtį gali netinkamai įvertinti savo galimybes bei vadovautis vidiniu įsitikinimu, kas, pažymėtina, ne visais atvejais yra blogai³. Tačiau, tokia per didelė pasitikėjimo savimi tendencija gali paskatinti teisėją nepaisyti svarbių įrodymų, juos vertinti netinkamai arba nesigilinti į teisinius ginčo aspektus. Nors pasitikėjimas savimi profesinėje veikloje yra viena svarbiausių teisėjo savybių, per didelis pasitikėjimas gali lemti klaidingus sprendimus, nes teisėjas gali neatsižvelgti į kitus galimus bylos rezultatų aspektus ar alternatyvias interpretacijas.

Stereotipai ir išankstinės nuostatos yra dar vienas svarbus kognityvinio šališkumo aspektas, kuris gali turėti reikšmingą poveikį teisėjo sprendimams. Šie stereotipai gali būti susiję su asmens lytimi, tautybe, socialine padėtimi ar net išvaizda. Pavyzdžiui, teisėjas, kuris nesąmoningai sieja tam tikrą elgesį su konkrečia socialine grupe, gali būti linkęs labiau nepasitikėti tos grupės atstovais, net jei pateikti įrodymai ar parodymai yra patikimi. Ši problema ypač aktuali, kai teisėjai nagrinėja bylas, susijusias su socialiniais ar kultūriniais klausimais, kur stereotipai gali netyčia paveikti sprendimą. Tokiais atvejais šališkumas kelia pavojų pagrindiniam teisės principui – teisin-

² Guthrie, C., Rachlinski, J.J. and Wistrich, A.J. (2001) 'Inside the Judicial Mind', *Cornell Law Faculty Publications*, pp. 777–830.

³ Tang, A. (2023) *Supreme Hubris: How Overconfidence Is Destroying the Court – and How We Can Fix It*. New Haven: Yale University Press.

gumo vykdymui visiems asmenims be išankstinių nuostatų. Svarbu paminėti, kad remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – ir Konstitucija) 109 straipsniu, teismai, o tuo pačiu ir teisėjai, nagrinėdami bylas klauso tik įstatymo, tačiau šiuo atveju yra pastebėtina problema – kaip teisėjas, turėdamas stiprią nuomonę dėl tam tikros asmenų grupės gali nešališkai išnagrinėti ginčą bei priimti sprendimą remiantis tik įstatymu, o ne išankstinėmis nuostatomis⁴.

1.2. Teisėjo profesinė patirtis

Teisėjo profesinė patirtis yra esminis veiksnys, kuris gali reikšmingai paveikti jo sprendimų priėmimą. Ši patirtis apima ne tik tiesioginį darbą su bylomis, bet ir praktinį teisės principų taikymą, nuolatinę teisinės sistemos pažinimą bei darbo su įvairiomis žmonių grupėmis patirtį⁵. Ilgametė teisėjo praktika dažnai suteikia gilesnį supratimą apie teisės subtilybes ir leidžia tinkamai įvertinti net sudėtingiausius teisinius ginčus, kadangi tik gilus teisės išmanymas yra būtinas norint priimti sprendimus, kurie būtų tiek teisėti, tiek teisingi⁶.

Patyręs teisėjas turi platesnį teisės normų ir precedentų kontekstinį suvokimą. Kiekviena byla yra unikali, tačiau teisminės praktikos esmė yra gebėjimas rasti analogijas ir skirtumus tarp nagrinėjamos bylos ir ankstesnių teisinių sprendimų⁷. Kuo daugiau bylų teisėjas yra nagrinėjęs, tuo daugiau realių pavyzdžių jis turi savo atminties „bibliotekoje“, kuria gali remtis. Tai leidžia jam greičiau ir tiksliau pritaikyti tinkamas teisės normas, atsižvelgiant į kiekvienos situacijos specifiką⁸.

Profesinė patirtis taip pat ugdo teisėjo analitinius įgūdžius. Dirbant su bylos medžiaga, svarbu ne tik suprasti pateiktą informaciją, bet ir gebėti ją analizuoti, vertinti įrodymus bei liudytojų parodymus⁹. Patyręs teisėjas turi geresnį gebėjimą numatyti galimus bylos posūkius ir tiksliai prognozuoti, kaip tam tikri argumentai ar įrodymai gali paveikti bylos eigą. Tokia intuicija, išsivystanti per daugelį darbo metų, leidžia priimti geriau apgalvotus sprendimus¹⁰. Be to, ilgametė patirtis dažnai padeda teisėjui

⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. *Valstybės žinios*, 1992, 33–1014.

⁵ Guthrie, C., Rachlinski, J.J. and Wistrich, A.J. (2007) 'Blinking on the Bench: How Judges Decide Cases', *Cornell Law Review*, 93(1), pp. 1–44.

⁶ Epstein, L. and Knight, J. (2013) *The Choices Justices Make*. Washington, D.C.: CQ Press.

⁷ Sunstein, C.R. (2005) *Laws of Fear: Beyond the Precautionary Principle*. Cambridge: Cambridge University Press.

⁸ Schauer, F. (2009) *Thinking Like a Lawyer: A New Introduction to Legal Reasoning*. Cambridge: Harvard University Press.

⁹ Guthrie, C., Rachlinski, J.J. and Wistrich, A.J. (2010) 'Inside the Judicial Mind', *Stanford Law Review*, 55(5), p. 1339–1370.

¹⁰ EPSTEIN, L. (2016) *The Behavior of Federal Judges: A Theoretical and Empirical Study of Rational Choice*. Cambridge: Harvard University Press.

įvertinti ne tik teisinius, bet ir socialinius bei ekonominius sprendimų padarinius, todėl jo sprendimai tampa labiau subalansuoti ir atitinkantys visuomenės interesus¹¹.

Svarbus aspektas yra ir žmogaus elgsenos bei psichologijos supratimas, kuris formuojasi per ilgalaikę asmens patirtį teismų sistemoje. Teisėjas, daug metų dirbęs su įvairių tipų bylomis, įgyja vertingų žinių apie tai, kaip žmonės elgiasi tam tikrose situacijose¹². Pavyzdžiui, jis gali geriau įvertinti liudytojų parodymų patikimumą, atpažinti tam tikrus manipuliacijos ar melavimo požymius. Šie įgūdžiai yra ypač svarbūs nagrinėjant sudėtingas bylas, kuriose įrodymai nėra vienareikšmiški, o šalys dažnai pateikia skirtingas versijas apie tai, kas įvyko¹³.

Tačiau profesinė patirtis gali turėti ir tam tikrų pavojų. Vienas jų – šabloninis mąstymas arba, jau minėtas, kognityvinis šališkumas. Ilgą laiką nagrinėjant to paties pobūdžio bylas, teisėjas gali nesąmoningai pradėti daryti prielaidas apie tam tikrų situacijų tipinius sprendimus, net jei konkrečioje byloje aplinkybės yra kitokios¹⁴. Pavyzdžiui, teisėjas, kuris daug kartų nagrinėjo šeimos ginčus, gali nesąmoningai manyti, kad tam tikros situacijos baigtis bus panaši į ankstesnių, net jei faktai rodo priešingai¹⁵. Šis reiškinys rodo, kad net patyręs teisėjas turi būti budrus ir visada stengtis išvengti asmeninių nuostatų įtakos.

Teisėjo patirtis dažnai susijusi su jo specializacija tam tikrose teisės srityse, pavyzdžiui, baudžiamojoje, civilinėje ar administracinėje teisėje¹⁶. Ši specializacija leidžia teisėjui giliau išmanyti specifinius teisės aspektus ir priimti aukštesnės kokybės sprendimus konkrečiose srityse. Tačiau tuo pačiu metu siaura specializacija gali apriboti teisėjo perspektyvą, kai jis susiduria su sudėtingomis bylomis, kurios apima kelias teisės šakas¹⁷. Todėl svarbu, kad teisėjas nuolat tobulintų savo žinias ir įgūdžius, siekdamas išlaikyti plačią ir įvairiapusę kompetenciją.

Etikos ir profesinių vertybių vystymasis taip pat yra neatsiejama teisėjo profesinės patirties dalis. Teisėjas, turintis daug praktinės patirties, dažnai geriau suvokia savo sprendimų moralinius ir teisėtumo aspektus¹⁸. Jis gali labiau įvertinti teisingumo principų svarbą ir suprasti, kaip jo sprendimai veikia žmonių gyvenimus. Patyręs

¹¹ Posner, R.A. (2008) *How Judges Think*. Cambridge: Harvard University Press.

¹² Kahan, D.M. (2010) 'Culture, Cognition, and Consent: Who Perceives What, and Why, in Acquaintance-Rape Cases', *University of Pennsylvania Law Review*, 158(3), pp. 729–813.

¹³ Guthrie, C. et al. (2011) *Judging in a Social Context: Psychological and Institutional Determinants*. Cambridge: Cambridge University Press.

¹⁴ Tversky, A. and Kahneman, D. (1974) 'Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases', *Science*, 185(4157), p. 1124–1131.

¹⁵ Gigerenzer, G. (2008) *Rationality for Mortals: How People Cope with Uncertainty*. Oxford: Oxford University Press.

¹⁶ BAUM, Lawrence (2006). *Judges and Their Audiences: A Perspective on Judicial Behavior*. Princeton: Princeton University Press.

¹⁷ Epstein, L. and Martin, A. D. (2012) *An Introduction to Empirical Legal Research*. Oxford: Oxford University.

¹⁸ Posner, R.A. (2010) *Reflections on Judging*. Cambridge: Harvard University Press.

teisėjas taip pat yra labiau linkęs laikytis nepriklausomumo ir objektyvumo principų, kurie yra būtini siekiant užtikrinti, kad teisingumas būtų vykdomas sąžiningai ir be išorės įtakos¹⁹.

1.3. Vidinio įsitikinimo esmės ir teisėjams tenkančio krūvio sąveika bei įtaka priimamiems sprendimams

Anksčiau aptarti teisėjų sprendimą lemiantys veiksniai, tokie kaip kognityvinis šališkumas, teisėjo profesinė patirtis nėra reglamentuojami įstatyme, tačiau įstatymo leidėjas numato vidinį įsitikinimą, kuriuo teisėjai vadovaujasi priimdami sprendimus. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 20 str. 5 d. nurodoma, kad „*teisėjai įrodymus vertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu*“²⁰. Vidinis įsitikinimas yra minimas ir kituose teisės aktuose, tokiuose kaip Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas, tačiau vidinio įsitikinimo panašumai ir (ar) skirtumai nėra šio darbo tikslas ir šiame darbe vertinamas tik baudžiamajame procese vyraujantis vidinis įsitikinimas.

Analizuojant baudžiamąsias bylas pastebima tendencija, kad BPK 20 str. 5 d. įtvirtintas vidinis įsitikinimas yra vienas iš pagrindų, kuriuo vadovaujantis gynėjai, nuteistieji ir kt. asmenys skundžia teismo priimtus sprendimus²¹, kadangi vidinio įsitikinimo samprata ne tik kad gali būti aiškinama įvairiai, tačiau daug vietos lieka ir interpretacijai, o veiksniai, kurie lemia vidinio įsitikinimo formavimąsi yra neapibrėžti. Be abejo, kaip minima Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamoje teismų praktikoje, „*teisėjų vidinis įsitikinimas vertinant įrodymus turi būti paremtas visų byloje esančių duomenų patikimumo patikrinimu, palyginimu, prieštaravimų pašalinimu ir savo sprendimų argumentavimu*“²², tačiau ar vidinį įsitikinimą įmanoma apibrėžti teismų praktika ar įstatymu ir ar vidiniam įsitikinimui įtakos negali daryti teisėjui tenkantis procesinių sprendimų priėmimo krūvis? Šiame skyriuje, analizuojant viešai prieinamus statistinius duomenis dėl Lietuvos Respublikos teismuose vienam teisėjui tenkančio darbo krūvio bei Lietuvos Respublikos teismų baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjams tenkančio darbo krūvio, Lietuvos teismų praktiką, siekiama atsakyti į šį

¹⁹ Fischman, J. and Law, D. (2012) 'Judicial Preferences and Decision-Making: A Study of Supreme Court Justices', *Journal of Empirical Legal Studies*, 9(3), pp. 462–493.

²⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89-2741.

²¹ Pavyzdžiui, viešai prieinamais duomenimis (infolex) teismų praktikos paieškoje pažymėjus BPK 20 str. 5 d. „skunde“ randama 1906 bylų [žiūrėta 2024-11-17].

²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-225-1214/2024.

klausimą atskleidžiant vidinio įsitikinimo esmę ir tam įtaką darančius baudžiamajame procese įtvirtintus procesinius terminus.

Didžioji dalis teisėjų darbo yra susijusi su informacijos analize bei sprendimų priėmimu, kurie daro įtaką ir gali paveikti nusikalstamą veiką padariusio ar nuo jo nukentėjusio asmens ateitį. Tačiau nors ir įstatymas numato vidinį įsitikinimą, bet imperatyvus reikalavimas jo taikymui, kaip išsamus ir nešališkas visų bylos aplinkybių išnagrinėjimas, priimamų sprendimų argumentavimas, atrodo, siekia teisėją paversti sprendimų priėmimo „robotu“, kurio pagrindinė paskirtis – vadovautis vien tik įstatyme įtvirtintais procesiniais terminais, kurie neabejotinai daro įtaką ne tik teisėjo priimamiems sprendimams, tačiau ir jo asmeniniam gyvenimui, emociniai būsenai bei riboja profesinio tobulėjimo galimybes dalyvaujant konferencijose, seminaruose ir kt. Be abejo, vadovavimasis įstatymu užtikrina teisėjo nešališkumą, nepriklausomumą, tačiau baudžiamajame procese aukštų kokybės standartų įgyvendinimas ribojamas teisėjams tenkančiu darbo krūviu, kuris pateikiamas žemiau.

Kiekvienais metais Lietuvoje yra skelbiama vieša teisėjų darbo analizė, tai yra pateikiamas gautų, išnagrinėtų bylų skaičius, nurodomas teisėjų skaičius, įvertinamas teisėjo darbo krūvio rodiklis bei pateikiamas teisėjų darbo stažas²³. Atitinkamai šio darbo kontekste nagrinėjamas 2020-2023 metų laikotarpis per kurį analizuojamas darbo krūvis²⁴, tenkantis baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjams bei tokie skaičiai lyginami su bendrai bendrosios kompetencijos teismams tenkančiu krūviu. Statistinėmis duomenimis 2023 m. Lietuvoje baudžiamosiose bylose specializavosi 203 teisėjai, 2022 m. – 200, 2021 m. – 193, 2020 m. – 195²⁵. Lietuvoje gautų baudžiamųjų bylų skaičius 2023 m. buvo 16 385, 2022 m. – 16 516, 2021 m. – 16 584, 2020 m. – 18 255. Tuo tarpu 2023 m. Lietuvos baudžiamųjų bylų teisėjai išnagrinėjo 16 440 bylų, 2022 m. – 16 555, 2021 m. 16 556, 2020 m. 17 884²⁶. Darbo dienų skaičius, dirbant

²³ Nacionalinė teismų administracija (2021-03). Lietuvos Teismai. Veiklos Rezultatai 2020 [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2021/03/teismai2021-g.pdf>; Nacionalinė teismų administracija (2022-03). Lietuvos Teismai. Veiklos Rezultatai 2021 [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2022/03/teismai2022.pdf>; Nacionalinė teismų administracija (2023-03). Lietuvos Teismai. Veiklos Rezultatai 2022 [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2023/03/teismai2023-1.pdf>; Nacionalinė teismų administracija (2024-03). Lietuvos Teismai. Veiklos Rezultatai 2023 [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2024/03/lietuvos-teismai-ataskaita-2023-m..pdf>.

²⁴ Darbo krūvis šio darbo kontekste yra išnagrinėtų bylų skaičius per vieną darbo dieną tenkantis vienam teisėjui.

²⁵ Tokie statistiniai duomenys gauti peržiūrėjus Lietuvos teismų ir teismų savivaldos institucijų veiklos ataskaitas ir užimtų teisėjų etatų skaičių padauginus iš procentinės teisėjų specializacijos išraiškos bei suapvalinus iki grynojo skaičiaus. Pavyzdžiui, 2023 m. užimtų teisėjų etatų skaičius siekė 709 vienetų, baudžiamųjų (administracinių nusižengimų) bylų procentinė išraiška tarp teisėjų buvo 28,65 %. Taigi, 709*0,2865 lygu 203.

²⁶ Gautų ir išnagrinėtų bylų skaičius gautas peržvelgus viešai prieinamas Lietuvos teismų ir teismų savivaldos institucijų veiklos ataskaitas.

5 darbo dienas per savaitę 2023 ir 2022 m. buvo 251 d., 2021 m. – 252 d., 2020 m. – 253 d. Atkreiptinas dėmesys, kad kartais, kaip pavyzdžiui 2023 metais, gautų bylų skaičius yra mažesnis už išnagrinėtų. Tai yra todėl, kad byla buvo gauta prieš tai buvusiais metais, o išnagrinėta tik kitais metais. Tuo pačiu svarbu pažymėti, kad teisėjams, kaip valstybės tarnautojams, yra garantuojamos kasmetinės atostogos. Kasmetinių atostogų dienų skaičius gali būti nuo 22 iki 40 d. d. ir priklauso nuo teisėjų darbo stažo²⁷, kurio vidurkis 2023, 2022 m. buvo 17 m., 2021 m. – 18 m., o 2020 m. – 19 m.²⁸ Atitinkamai vidutiniškai teisėjai 2023, 2022 m. atostogavo 34 d. d., 2021 m. – 35 d. d., 2020 m. 36 d. d. Tai reiškia, kad vidutiniškai teisėjai 2023, 2022, 2021 ir 2020 m. dirbo 217 d. d. Taigi, 2023 m. baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjai vidutiniškai per vieną darbo dieną išnagrinėdavo 0,37 bylas, 2022 m. – 0,38, 2021 m. – 0,39, 2020 m. – 0,42²⁹.

Kadangi siekiant nustatyti baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjui nagrinėjant baudžiamąsias bylas per dieną tenkantį krūvį buvo išanalizuota ir pateikta daug įvairių skaičių ir skaičiavimų, išvada padaryti žemiau pateikiama lentelė.

1 lentelė. Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų vidutiniškai per vieną darbo dieną išnagrinėtų bylų skaičius.

	2023 m.	2022 m.	2021 m.	2020 m.
Teisėjų, specializuojančių baudžiamosiose bylose, skaičius	203	200	193	195
Gautų baudžiamųjų bylų skaičius	16385	16516	16584	18255
Išnagrinėtų baudžiamųjų bylų skaičius	16440	16555	16556	17884
Vidutinis teisėjų darbo stažas	17	17	18	19
Vidutinės teisėjo atostogų dienos	34	34	35	36
Darbo dienų skaičius per metus	251	251	252	253
Dirbtų dienų skaičius per metus	217	217	217	217
Vidutiniškai išnagrinėjamų bylų skaičius per vieną darbo dieną	0,37	0,38	0,39	0,42

²⁷ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. 1994 m. gegužės 31 d. Nr. I-480. *Valstybės žinios*, 1994, 46-851.

²⁸ Tokie statistiniai duomenys gauti peržiūrėjus Lietuvos teismų ir teismų savivaldos institucijų veiklos ataskaitas ir viešai skelbiamą vidutinį teisėjų darbo stažą dienomis bei sudėjus kiekvieno bendrosios kompetencijos teismo teisėjų darbo stažą dienomis, jį padalinus iš bendrosios kompetencijos teismų skaičiaus bei iš 365 d. Pavyzdžiui, 2023 m. bendra vidutinė teisėjų darbo stažo dienomis suma siekė 105 280, bendros kompetencijos teismų skaičius – 18. Taigi, 105 280/18/365 lygu 16.

²⁹ Vidutiniškai per vieną darbo dieną išnagrinėtų bylų skaičius gautas išnagrinėtų baudžiamųjų bylų skaičių per atitinkamus metus padalijus iš teisėjų, specializuojančių baudžiamosiose bylose, skaičiaus ir tą skaičių padalijus iš dirbtų dienų skaičiaus per metus bei skaičių suapvalinus iki šimtųjų. Pavyzdžiui, 2023 m. gautų baudžiamųjų bylų skaičius buvo 16385, teisėjų, specializuojančių baudžiamosiose bylose skaičius – 203, dirbtų dienų skaičius per metus – 217. Atitinkamai 16385 padalijus iš 203 ir padalijus iš 217 vidutiniškai išnagrinėtų bylų skaičius per vieną darbo dieną siekė 0,37.

Atrodytų, kad vidutiniškai 1 byla per 2,7 darbo dienos yra „normalus“ tenkantis krūvis teisėjui, tačiau reikia nepamiršti, kad baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjai priima ir kitus procesinius sprendimus, pavyzdžiui skiria kardomąsias priemones (BPK 121 str. 1 d.), o tokie procesiniai sprendimai į tenkantį darbo krūvį nėra įskaičiuojami. Aukščiau pateikti skaičiai atspindi baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjams tenkantį darbo krūvį, tačiau analizuojant bei lyginant statistinius duomenis visada svarbu matyti ir bendrus skaičius, tai yra visų bendrosios kompetencijos teismų administracinių nusižengimų, civilinėse, baudžiamosiose bylose per vieną dieną teisėjams tenkantį krūvį, kuriame išskiriamas skirtingų instancijų teismams tenkantis darbo krūvis, todėl žemiau pateikiami viešai prieinami statistiniai duomenys, leidžiantis palyginti bendrus skaičius Lietuvos teismų sistemoje bei konkrečius ir viešus³⁰ skaičius baudžiamųjų bylų skyriuje.

2023 m. vidutiniškai per metus teisėjas apylinkės teismuose išnagrinėdavo 394 bylas, vidutiniškai per vieną darbo dieną apylinkių teismuose teisėjas išnagrinėdavo 1,57 bylas, tuo tarpu apygardų teismuose (I instancija ir apeliacinė instancija) – 103 bylas ir 0,41 bylą per vieną darbo dieną. 2022 m. apylinkių teismuose vienas teisėjas išnagrinėdavo 384 bylas, vidutiniškai per vieną darbo dieną – 1,53. Atitinkamai apygardų teismuose 110 bylas ir 0,44 bylą per vieną darbo dieną. 2021 m. apylinkių teismuose vienas teisėjas vidutiniškai išnagrinėjo 369 bylas, vidutiniškai per vieną darbo dieną – 1,46. Apygardų teismuose – 114 bylas ir 0,45 bylą per vieną dieną. 2020 m. vidutiniškai per metus vienas teisėjas išnagrinėjo 393 bylą, vidutiniškai per vieną darbo dieną 1,55 bylą. Apygardos teismuose – 125 bylas ir 0,49 bylą.

Siekiant nustatyti teisėjui bendrosios kompetencijos teismuose per vieną darbo dieną tenkantį krūvį buvo išanalizuota ir pateikta daug įvairių skaičių, išvada padaryti žemiau pateikiama lentelė.

2 lentelė. Bendrosios kompetencijos teismų teisėjų vidutiniškai per vieną darbo dieną išnagrinėtų bylų skaičius.

	2023 m.	2022 m.	2021 m.	2020 m.
Vidutiniškai per metus išnagrinėtų bylų skaičius, tenkantis apylinkės teismo teisėjui	394	384	369	393
Vidutiniškai per vieną darbo dieną vieno apylinkės teismo teisėjo išnagrinėtos bylos	1,57	1,53	1,46	1,55
Vidutiniškai per metus išnagrinėtų bylų skaičius, tenkantis vienam apygardos teismo teisėjui	103	110	114	125
Vidutiniškai per vieną darbo dieną vieno apygardos teismo teisėjo išnagrinėtos bylos	0,41	0,44	0,45	0,49

³⁰ Nacionalinė teismų administracija (2021-03). Lietuvos Teismai. Veiklos Rezultatai 2020 [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2021/03/teismai2021-g.pdf>; Nacionalinė teismų administracija (2022-03). Lietuvos Teismai. Veiklos Rezultatai 2021 [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2022/03/teismai2022.pdf>; Nacionalinė teismų administracija (2023-03). Lietuvos Teismai. Veiklos Rezultatai 2022 [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2023/03/teismai2023-1.pdf>; Nacionalinė teismų administracija (2024-03). Lietuvos Teismai. Veiklos Rezultatai 2023 [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2024/03/lietuvos-teismai-ataskaita-2023-m.pdf>.

Aukščiau pateiktose 1 ir 2 lentelėse statistiniai duomenys bendrosios kompetencijos teismuose ir konkrečiai baudžiamosiose bylose skiriasi, kadangi konkrečiai baudžiamosiose bylose pateikti skaičiai atitinka bendrai tiek ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, tiek ir žemesnių instancijų teismų baudžiamųjų bylų teisėjų išnagrinėtas bylas, tuo tarpu analizuojant bendrosios kompetencijos teismų teisėjams tenkantį darbo krūvį dėmesys skiriamas apylinkės ir apygardų teismų teisėjams. Iš lentelių pateikiamų duomenų atrodo, kad žymus skirtumas tarp bendrų skaičių Lietuvos Respublikos teismuose ir konkrečių skaičių Lietuvos Respublikos teismų baudžiamųjų bylų skyriuje parodo skirtumą tarp teisėjams tenkančio darbo krūvio, tačiau bet koku atveju siekiant užtikrinti baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų priimamų sprendimų kokybę, jiems tenkančio darbo krūvio rodiklis yra per didelis ir, galbūt, net neadekvatus, nes, kaip minima anksčiau, darbo krūvio skaičiavimas neapima ir kitų procesinių sprendimų, kurie priimami nagrinėjant baudžiamąją bylą.

Atkreiptinas dėmesys, kad teismas, kaip nurodoma BPK 242¹ str. 1 d. „*privalo rūpintis, kad baudžiamoji byla teisme būtų išnagrinėta per kuo trumpesnę laiką, ir turi siekti, kad byla būtų išnagrinėta darant kiek įmanoma mažiau teisiamojo posėdžio pertraukų*“, pagal BPK 243 str. 2 d. „*teisiamojo posėdžio pertrauka negali trukti ilgiau kaip vieną mėnesį*“, o BPK 302 str. 4 d. „*nuosprendis turi būti paskelbtas ne vėliau kaip per keturiolika dienų nuo pranešimo apie jo paskelbimo laiką ir vietą dienos, o jei byla sudėtinga ir didelės apimties, per teismo nustatytą įmanomai trumpiausią laiką, bet ne vėliau kaip per keturiasdešimt penkias dienas*“. Nors kaip pavyzdys pateikiami ne visi BPK numatyti procesiniai terminai, taikomi sprendimų priėmimui ar kitiems procesiniams veiksams, pavyzdžiui, vykstantiems ikiteisminio tyrimo metu priimti, tačiau apibūdinant vidinį įsitikinimą įstatymo ir teismų praktikos kontekste, teisėjai turi ištirti visas bylose esančias aplinkybes, įvertinti įrodymus jų visete ir argumentuotai priimti savo sprendimus. Kaip nurodoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, „*teisėjų vidinis įsitikinimas vertinant įrodymus turi būti paremtas visų byloje esančių duomenų patikimumo patikrinimu, palyginimu, prieštaravimų pašalinimu ir savo sprendimų argumentavimu. Įrodymų patikimumas – tai vertinimo metu nustatoma savybė, reiškianti, kad duomenys atitinka tikrovę. Įrodymų patikimumas nustatomas išanalizavus jų gavimo tvarką, patikrinus BPK nustatytais veiksmais ir palyginus su kitais byloje esančiais parodymais bei kitais įrodymais. Svarbu, kad įrodymai būtų įvertinti pagal įstatymo reikalavimus ir teismui nekiltų jokių abejonių dėl to, kad kaltininkas padarė nusikaltimus, dėl kurių jis kaltinamas*“³¹. Be to, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodo, kad „*vienas iš tinkamo įrodymų vertinimo reikalavimų yra tas, jog byloje turi būti įvertintas kiekvienas įrodymas atskirai ir įrodymų visuma, sujungiant visus reikšmingus faktus į loginę visumą, ir tik po to galima daryti apibendrinančias išvadas, kurios turi būti vienareikšmės, tikslios ir*

³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-225-1214/2024.

logiškos³². Tokia formuojama praktika dar kartą patvirtinta kokybės, kaip vidinį įsitikinimą užtikrinantį, reikalavimą, kuris yra susietas su tinkamu sprendimų priėmimu analizuojant byloje esančius įrodymus bei bendrą įrodymų vertinimą, kuris pagrįstas logiškumu, tikslumu ir vienareikšmiškumu. Be to, cituojama teismų praktika ir įstatymo nuostata imperatyviai reikalauja patikrinti įrodymus, t. y. įsitikinti, kad jie tinkamai surinkti, o atliekami procesiniai veiksmai turi būti atlikti per įstatymo leidėjo nustatytus terminus, teisėjai priimdami sprendimus turi būti nešališki ir t. t. Tokie reikalavimai yra pagrįsti, tačiau žvelgiant į aukščiau 1 ir 2 lentelėje minimą darbo krūvį, tenkantį tiek baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjams, tiek ir bendrosios kompetencijos teismams, kokybę bei įstatyme vyraujančius baudžiamojo proceso terminus, kyla abejonų dėl terminų tikslingumo bei teismų praktikos įgyvendinimo, kadangi pastovus kokybės reikalavimas ir nemažėjantis teisėjams tenkantis darbo krūvis neišvengiamai priveda prie klaidų, tai yra nesilaikant BPK ir teismų praktikos keliamų intensyvaus ir kokybiško darbo reikalavimų gali susiklostyti situacija, kai dėl žemesnių instancijų teismų priimamų sprendimų, kuriuose neužtikrinami keliami kokybiško darbo rezultatai, kasaciniu skundu yra kreipiamasi į Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą, taip papildomai didinant teisėjams tenkantį darbo krūvį. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nutartyje nurodė, kad *„konstatuotina, kad apeliacinės instancijos teismo atliktas įrodymų vertinimas neatitinka išsamaus visų bylos aplinkybių išnagrinėjimo principo (BPK 20 str. 5 d.)“*, ir atitinkamai *„šie baudžiamojo proceso pažeidimai pripažintini esminiais, nes sukludė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį“*³³. Šioje byloje apeliacinės instancijos teismo nuosprendis buvo panaikintas ir byla perduota nagrinėti iš naujo apeliacine tvarka. Kitame pavyzdyje nurodoma, kad *„apeliacinės instancijos teismo atliktas įrodymų vertinimas buvo neišsamus ir fragmentiškas, pažeidžiantis BPK 20 str. 5 d. nuostatas“*³⁴. Dėl to apeliacinės instancijos teismo nuosprendis buvo panaikintas ir byla perduota nagrinėti iš naujo apeliacine tvarka.

Taigi, iš pateiktų statistinių duomenų, BPK įtvirtintų procesinių terminų bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamos teismų praktikos galima susidaryti įspūdį, kad BPK 20 str. 5 d. nuostatų pažeidimui, kuris yra pagrindas skusti priimtą sprendimą kasacine tvarka, didžiulę įtaką turi įstatymo leidėjo numatyti terminai, kadangi aukštų standartų taikymas kiekvienos bylos kokybei nors ir neišvengiamas, tačiau yra neadekvatus teisėjo darbo krūviui. Tuo pačiu svarbu pažymėti, kad teisėjams, kaip ir kitiems valstybės tarnautojams ar atitinkantiems darbuotojams yra svarbu kelti savo kompetencijas bei dalyvauti seminaruose. Privalomasis kvalifikacijos kėlimas numa-

³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. birželio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-108-511/2024.

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-27-788/2024.

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. rugsėjo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-198-976/2023.

tytas ir LR teismų įstatymo 92 str.³⁵, tačiau atrodo, kad teisėjams užtikrinti tiek ir kokybišką sprendimų priėmimą, tiek ir kvalifikacijos kėlimą mokantis yra neįmanoma dėl jiems darbo aplinkoje tenkančio krūvio, nes teisėjas yra žmogus³⁶, kuris turi ir asmeninį gyvenimą, reikalauja poilsio bei negali koncentruotis vien tik į darbą bei teisingumo, kaip nurodoma Konstitucijoje, vykdymą.

Apibendrinant, gebėjimas priimti kelis sprendimus per dieną, savaitę yra neišvengiama savybė, kuria pasižymi Lietuvos baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjai. Atitinkamai tokių statistinių duomenų analizė parodo, kad vidinio įsitikinimo formavimuisi bei jo užtikrinimui įstatymo ir teismų praktikos kontekste didelę įtaką daro baudžiamajame procese įtvirtinti terminai. Teisėjai Lietuvoje turi turėti gerus darbo laiko paskirstymo įgūdžius, nes tik taip įmanoma užtikrinti ne tik tinkamą ir gerą bylų išnagrinėjimą, pagrįstą tinkamu sprendimų priėmimo ir išvadų argumentavimu, bet turėti laiko ir savo asmeniniam gyvenimui bei poilsui. Teisėjai, turėdami tokį krūvį, gali ir, neabejotinai, kartais patiria emocinius nudegimus³⁷, kurių įtaka matoma ir analizuojamose bylose, kai atitinkamai nėra argumentuojami priimti sprendimai, o padarytos klaidos yra taisomos aukštesnės instancijos teismuose ar perduodama nagrinėti bylas iš naujo. Dėl šios priežasties užsitęsia procesas, paliekama nežinioje ne tik proceso dalyviai, tačiau tai kainuoja papildomų resursų ir valstybei. Įstatymo leidėjo numatyti terminai, darantys įtaką teisėjų priimamų sprendimų kokybei ir teisėjo gebėjimui rasti laiko sau, yra didžiulis iššūkis, lemiantis teisėjo vidinio įsitikinimo formavimąsi, tinkamą priimamų sprendimų argumentavimą bei įstatymo laikymąsi.

Psichoemocinės sveikatos reikšmė teisėjo profesijoje

1651 m. Thomas Hobbes pareiškė, kad idealus teisėjas yra „*atskirtas nuo baimės, pykčio, neapykantos, meilės ir užuojautos*“³⁸. Jau ilgą laiką teisinėje literatūroje vyrauja emocijų neturinčio teisėjo paveikslas, tačiau ar galima šią per šimtmečius įsišaknijusią idėją laikyti teisėjų būdo standartu? Teisėjai yra žmonės, kurie liūdi, džiaugiasi ir jaučia tai pat stipriai, kaip ir kiti. Nagrinėdami bylas dėl netinkamo proceso dalyvių elgesio jie gali išgyventi tokias emocijas kaip pyktis ar pasibjaurėjimas; nusivylimas dėl bylų ir situacijų, kurių nepavyksta išspręsti. Nuo XX a. pradžios požiūris į teisėjų pamažu keičiasi - pradedama suprasti, kad teisėjai yra žmonės, o jų išgyvenamos

³⁵ „Teisėjams nustatomas įvadinis mokymas ir privalomasis kvalifikacijos kėlimas“.

³⁶ Oldfather, C.M. (2007) „Judges as Humans: Interdisciplinary Research and the Problems of Institutional Design“, *Hofstra Law Review*, 36(1), Article 6, 135.

³⁷ David M. Flores et al. (2009). Judges' Perspectives on Stress and Safety in the Courtroom: An Exploratory Study. *Court Review*, Volume 45, Issue 3, 78.

³⁸ HOBBS, Thomas (1651) cituota MARONEY, Terry (2011). Emotional Regulation and Judicial Behavior, 1488.

emocijos - neišvengiama darbo ir sprendimų priėmimo dalis³⁹. Vis dėlto visuomenės keliami lūkesčiai teisėjams išlieka itin aukšti. Ši priešprieša tarp teorinio požiūrio į teisėją ir realių profesinių iššūkių bei aplinkinių keliamo spaudimo sukuria reikšmingą psichologinę įtampą, kuri prisideda prie aukšto patiriamo streso lygio jų darbe.

Streso poveikis sprendimų priėmimui

Lėtinis profesinis stresas ir jo įtaka kognityvinei veiklai

Lėtinis profesinis stresas yra opi problema teisėjų tarpe, turinti reikšmingą poveikį kognityvinėms funkcijoms, kurios yra būtinos objektyviam ir racionaliam sprendimų priėmimui. Stresas sukelia ne tik emocinę ir fizinę įtampą, bet ir gali turėti ilgalaikį poveikį kognityviniams gebėjimams, tokiems kaip dėmesio koncentracija, atmintis, gebėjimas spręsti sudėtingas užduotis ir analizuoti informaciją. Teisėjų darbas dažnai susijęs su intensyvia protine veikla, reikalaujančia nuolatinės dėmesio koncentracijos ir gebėjimo apdoroti didelį kiekį sudėtingos informacijos. Lėtinis stresas gali sumažinti šių funkcijų efektyvumą, dėl ko teisėjai tampa labiau linkę priimti klaidingus sprendimus arba pasikliauti automatiniais, neapgalvotais sprendimų priėmimo mechanizmais.

Tyrimai rodo, kad teisėjai, patiriantys lėtinį stresą, dažniau susiduria su dėmesio sutrikimais, sumažėjusia gebėjimo įvertinti detales koncentracija ir atminties problemomis⁴⁰. Tai ypač aktualu, kai reikia apdoroti sudėtingas bylas, kurių metu teisėjas turi įvertinti daugybę faktų, įrodymų ir teisinių aspektų. Atminties sutrikimai, atsirandantys dėl lėtinio streso, gali lemti, kad teisėjas pamiršta svarbius bylos elementus arba priima sprendimus, remdamasis tik dalimi informacijos. Be to, lėtinis stresas gali paveikti problemų sprendimo gebėjimus, kurie būtini, norint užtikrinti, kad sprendimas būtų pagrįstas logika ir teisingumu, o ne subjektyviu vertinimu. Pavyzdžiui, 2018 metais atliktas tyrimas, kuriame dalyvavo 221 teisėjas iš dviejų JAV valstijų (vienos vidurio vakarų ir vienos vakarų valstijos), nagrinėjo lėtinio streso poveikį teisėjų sveikatai, darbo efektyvumui ir saugumo suvokimui. Tyrime dalyvavo 61,3 proc. vyrų ir 38,7 proc. moterų; 49,3 proc. dalyvių teisėjais dirbo daugiau nei 10 metų, o 58,4 proc. per praėjusius metus vadovavo bent 10 teismo procesų. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad teisėjai patyrė vidutinį streso lygį (vidurkis – 47,86 balo skalėje nuo 0 iki 100), o jų fizinė ir psichinė sveikata buvo įvertinta kaip gera (vidurkiausiai atitinkamai 75,64 ir 81,98 balo). Tačiau darbo pasitenkinimas ir darbo efektyvumas buvo tik vidutiniai (atitinkamai 56,26 ir 58,38 balo). Įdomu tai, kad 25,8 proc. teisėjų per pastaruosius

³⁹ MARONEY, Terry (2011). Emotional Regulation and Judicial Behavior, 1488-1490.

⁴⁰ MILLER, Monica; et al. (2022). The Relationship between Workplace Incivility and Well-Being in Administrative Court Judges.

metus dėl streso praleido nuo 10 iki 19 darbo dienų. Be to, tyrimas atskleidė, kad teisėjai, patyrę didesnę stresą, dažniau jautė baimę dėl nesėkmių (vidurkis – 23,94 balo) ir sunkumų atskirti darbą ir asmeninį gyvenimą (vidurkis – 33,94 balo). Saugumo suvokimo analizė parodė, kad teisėjai vidutiniškai jautėsi susirūpinę savo asmeniniu saugumu (vidurkis – 33,72 balo) ir šeimos saugumu (vidurkis – 30,44 balo), o didžiausią stresą sukėlė hipotetinės situacijos, pavyzdžiui, galimybė būti sekamam (vidurkis – 35,16 balo)⁴¹.

Šie rezultatai rodo, kad lėtinis stresas turi įvairiapusį poveikį teisėjų sveikatai ir darbo kokybei, pabrėžiant būtinybę giliau suprasti profesinio streso mechanizmus ir jų įtaką sprendimų priėmimo procesams. Tai ypač svarbu, atsižvelgiant į teisėjų darbo specifiką, kurioje emocinis ir kognityvinis stabilumas yra būtinas teisingumo užtikrinimui.

Neurobiologiniai streso mechanizmai: kortizolio poveikis smegenų veiklai

Lėtinis stresas, būdingas teisėjų profesijai, skatina hipotalamo-hipofizės-antinksčių (HHA) ašies aktyvumą, kuris ilgainiui lemia padidėjusią kortizolio sekreciją. Kortizolis – pagrindinis gliukokortikoidinis hormonas, reaguojantis į stresą, – yra pagrindinis veiksnys, reguliuojantis metabolinius, imunologinius ir neuroendokrininius procesus⁴². Tačiau lėtinis kortizolio poveikis smegenims gali sukelti struktūrinius ir funkcinus pokyčius, turinčius įtakos kognityvinei veiklai ir sprendimų priėmimui.

Tyrimai rodo, kad ilgalaikis kortizolio poveikis yra susijęs su smegenų regionų, atsakingų už aukštesnias pažintines funkcijas, disfunkcija. Ypač pažeidžiama yra hipokampo sritis – struktūra, atsakinga už atmintį ir mokymąsi. Lėtinis kortizolio poveikis sumažina neurogenezę ir skatina neuronų dendritų susitraukimą, dėl ko pablogėja tiek trumpalaikė, tiek ilgalaikė atmintis⁴³. Teisėjams tai gali pasireikšti sunkumais apdorojant informaciją ir sprendžiant sudėtingas teisines bylas. Be to, Rockefeller universiteto mokslininkų atlikti tyrimai parodė, kad kortizolio poveikis prefrontalinei žievei – smegenų sričiai, atsakingai už sprendimų priėmimą, vykdomąsias funkcijas ir emocijų reguliavimą – gali lemti gebėjimo efektyviai spręsti problemas sumažėjimą. Ilgalaikio kortizolio poveikio rezultatas yra neuronų atrofija ir sumažėjęs sinapsių tankumas, dėl ko padidėja impulsyvumas, klaidų tikimybė ir kognityvinis šališkumas teisėjų sprendimuose⁴⁴. Tuo tarpu migdolinė liauka, atsakinga už emocijų

⁴¹ FLORES, David; et al., (2007). Judges perspectives on stress and safety in the courtroom: An exploratory study, *Court Review*, 45(3), 76–89.

⁴² STANKUS, Albinas; SLUŠNIENĖ, Anžela (2009). Cortisol and stress effects. *Review of literature*.

⁴³ LUPIEN, Sonia; et al. (2007). The effects of stress and stress hormones on human cognition: Implications for the field of brain and cognition, 209–237.

⁴⁴ MCEWEN, Bruce (2007). Physiology and neurobiology of stress and adaptation: central role of the brain.

apdorojamą, patiria hiperaktyvumą dėl lėtinio streso. Tai gali sukelti intensyvesnę nei įprasta emocinį atsaką į bylos dalyvių rodomas emocijas. Tokia disproporcija tarp emocijų reguliavimo (dėl prefrontalinės žievės disfunkcijos) ir emocijų hiperaktyvumo (dėl migdolinės liaukos aktyvacijos) gali lemti netinkamų sprendimų priėmimą⁴⁵.

Svarbu paminėti, jog tyrimai, nagrinėjantys kortizolio poveikį smegenims, parodė, kad priemonės skirtos streso lygiui mažinti bei HHA ašiai reguliuoti, gali būti veiksmingos siekiant išsaugoti teisėjų kognityvinę veiklą ir emocinį stabilumą⁴⁶.

Lėtinio streso valdymas

Nuo Sigmundo Freudo psichoanalizės pradžios, kai psichikos sveikata buvo pripažinta neatsiejama žmogaus gerovės dalimi, iki šių dienų, kai visame pasaulyje vis daugiau žmonių atvirai dalijasi savo išgyvenimais ir mintimis psichoemocinės sveikatos tema, psichologinės gerovės palaikymas tapo pagrindiniu šių laikų žmogaus siekiu. Taip pat ir tokios aukštą stresą keliančios profesijos atstovai, kaip teisėjai, nėra išimtis – jiems, kaip ir visai visuomenei, o kartais net dar labiau, svarbu užtikrinti psichologinę gerovę, gebėti atpažinti ir valdyti emocijas bei susidoroti su kasdieniais iššūkiais, siekiant išlaikyti aukštą profesinį ir asmeninės sveikatos lygį.

Pastarąjį dešimtmetį pasaulyje ėmė daugėti įvairių mokymų ir programų psichoemocinės sveikatos temomis. Greta didžiųjų pasaulio valstybių, siekiančių gerinti teisėjų bei teismo darbuotojų psichologinę sveikatą, yra ir Lietuva. Mūsų šalyje teisėjams yra siūlomos įvairios psichoemocinės sveikatos gerinimo programos, skirtos streso, emocinio perdegimo ir konfliktinių situacijų valdymui. 2021 m. – 2025 m. teisėjų mokymo planuose numatytos tokios programos kaip „*Emocinės įtampos valdymas neapibrėžtumo sąlygomis*“, „*Kritiniai pokalbiai, jų valdymas*“ bei „*Streso ir konflikto valdymas bei psichologinė parama*“. Šios iniciatyvos siekia suteikti teisėjams praktinių įgūdžių, padedančių mažinti emocinę įtampą, efektyviau spręsti sudėtingas situacijas ir išlaikyti profesinę gerovę. Be to, rengiami seminarai, tokie kaip - „*Teisė išlaikyti balansą 2.0: streso ir perdegimo valdymas teisininkams DI eroje*“, suteikia galimybę gilinti žinias apie perdegimo sindromą, stresą ir jo valdymą bei jų poveikį sprendimų priėmimui⁴⁷. Šios programos ir mokymai ne tik teigiamai veikia teisėjų psichoemocinę sveikatą, bet ir gerina tarpusavio santykius darbo aplinkoje⁴⁸.

Remiantis 2024 m. / 2025 m. mokymo programomis stebimas dar didesnis dėmesys teisėjų psichikos sveikatai, įtraukiant specializuotus kursus. Programoje numa-

⁴⁵ MCEWEN, Bruce (2007). Physiology and neurobiology of stress and adaptation: central role of the brain.

⁴⁶ CHAMBERLAIN, Jared; MILLER, Monica (2008). Stress in the Courtroom: Call for research, 247.

⁴⁷ Countline. (2024). Seminaras „Teisė išlaikyti balansą 2.0: streso ir perdegimo valdymas teisininkams DI eroje“.

⁴⁸ Lietuvos teismai (2021; 2024) teisėjų mokymo programos.

tytas kursas „Streso ir sudėtingų situacijų valdymas“ turėtų ne tik papildyti jau turimas teorines žinias, bet ir suteikti teisėjams praktinių įgūdžių, padėsiančių efektyviai kovoti su stresu. Be to, teisėjai turės galimybę dalyvauti mokymuose tema: „*Mobingas darbo aplinkoje: kaip atpažinti ir suvaldyti?*“, skirtuose psichologinio spaudimo teismų sistemoje prevencijai. Greta programų skirtų teisėjų asmeninei gerovei bus organizuojami ir kursai, tema: „*Psichologinė parama nukentėjusiesiems ir liudytojams teismo procese*“, suteiksiantys teisėjams žinių padėsiančių užtikrinti geresnę emocinę paramą teismo proceso dalyviams. Dar viena naujovė – programa - „*Melo psichologija. Streso įveika. Sprendimų priėmimas*“, kurioje analizuojami melo atpažinimo metodai, streso valdymo strategijos ir racionalaus sprendimų priėmimo mechanizmai⁴⁹.

Šių programų kūrimas ir vykdymas atspindi Lietuvos teismų sistemos pastangas siekiant sustiprinti teisėjų psichoemocinę sveikatą ir gerinti jų gebėjimus valdyti stresą bei sudėtingas situacijas darbe. Tikėtina, jog šių kursų nauda turės teigiamą įtaką ne tik teisėjų profesinei gerovei, bet ir sprendimų objektyvumo užtikrinimui kasdienėje teismų praktikoje.

Veiksnių, darančių įtaką teisėjų sprendimų priėmimui, mažinimas

Teisėjų priimami sprendimai yra esminiai teisingumo užtikrinimo procese, todėl svarbu sumažinti įvairius, jau aptartus veiksnius, kurie gali neigiamai paveikti jų objektyvumą. Teisėjai, nors jiems ir taikomi aukštesni etikos, kokybės standartai⁵⁰, taip pat yra žmonės, kurie, veikdami valstybės vardu, daro klaidas. Teisėjų priimami sprendimai yra esminiai teisingumo užtikrinimo procese, todėl svarbu mažinti veiksnių, galinčių neigiamai paveikti jų objektyvumą, įtaką. Kognityvinis šališkumas, profesinė patirtis, darbo krūvis ir psichoemocinė sveikata gali turėti reikšmingą poveikį sprendimų priėmimui, tačiau tinkamai taikomos priemonės gali padėti užtikrinti sąžiningumą ir nešališkumą.

Vienas iš būdų mažinti kognityvinį šališkumą – teisėjų mokymai, kuriuose jie būtų supažindinami su įvairiomis šališkumo rūšimis ir jų poveikiu sprendimams. Be kita ko, būtų siekiama užtikrinti, kad teisėjai priimtų sprendimus remdamiesi tik teisine informacija, o ne pašaliniais veiksniais.

Profesinė patirtis, nors ir būtina, kartais gali lemti pernelyg šablonišką mąstymą ar išankstinius nusistatymus. Siekiant to išvengti, naudinga skatinti teisėjų rotaciją bei konsultacijas su kolegomis. Taip pat reguliarios teisinės praktikos analizės sesijos gali padėti teisėjams reflektuoti savo sprendimus ir kritiškai vertinti jų priėmimo procesą.

Didelis darbo krūvis neretai lemia sprendimų priėmimo skubotumą ir nuovargį,

⁴⁹ Lietuvos teismai (2025) teisėjų mokymo programos.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas. Patvirtintas Visuotinio teisėjų susirinkimo 2006 m. birželio 28 d. sprendimu Nr. 12 P-8.

todėl teisėjų etatų didinimas galėtų padėti išspręsti šią problemą, sumažinant vienam teisėjui tenkantį bylų skaičių. Be to, teisėjų darbe svarbi administracinė pagalba, todėl didesnis teisėjų padėjėjų skaičius ar šių asmenų kvalifikacijos kėlimas leistų teisėjams sutelkti dėmesį į esminius teisinius klausimus, užuot gaištant laiką techniniam darbui. Taip pat verta apsvarstyti bylų skirstymo optimizavimą, pasitelkiant dirbtinio intelekto įrankius, kurie padėtų teisingiau ir efektyviau paskirstyti bylas pagal jų sudėtingumą ir teisėjų specializaciją.

Teisėjų psichoemocinė sveikata yra dar vienas svarbus veiksnys, galintis turėti įtakos sprendimų priėmimui. Stresas, perdegimas ir emocinis išsekimas gali neigiamai paveikti teisėjo gebėjimą priimti objektyvius sprendimus, todėl būtina užtikrinti psichologinės pagalbos prieinamumą. Konfidencialios emocinės paramos programos galėtų padėti teisėjams efektyviau valdyti stresą. Taip pat svarbu skatinti darbo ir poilsio balansą, sudarant teisėjams galimybes reguliariai naudotis atostogomis ir pertraukomis. Bendruomenės palaikymas ir diskusijų grupės tarp teisėjų taip pat gali būti veiksminga priemonė emocinei gerovei stiprinti.

Apibendrinant, siekiant užtikrinti, kad teisėjų sprendimai būtų kuo objektyvesni, būtina įgyvendinti kompleksines priemones. Kognityvinio šališkumo mažinimas per mokymus, patirties įtakos ribojimas per refleksiją ir konsultacijas, darbo krūvio mažinimas per etatų didinimą bei administracinę pagalbą ir psichoemocinės sveikatos stiprinimas per paramos sistemas gali padėti sukurti efektyvesnę, sąžiningesnę ir mažiau šališką teisminę sistemą.

Išvados

1. Teisėjų sprendimų priėmimui įtakos turi daugybė veiksnių, tokių kaip kognityvinis šališkumas, profesinė patirtis ir darbo krūvis. Patvirtinimo šališkumas, inkaravimo efektas ir pasitikėjimo savimi perteklius, gali lemti subjektyvumą sprendimų priėmime. Teisėjo profesinė patirtis gali būti tiek privalumas, tiek iššūkis objektyvumui, o per didelis darbo krūvis daro įtaką teisėjų priimamų sprendimų kokybei bei tinkamos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos įgyvendinimui.
2. Teisėjų psichoemocinė sveikata yra esminis veiksnys, darantis įtaką jų sprendimų priėmimo kokybei ir profesinei gerovei. Lėtinis profesinis stresas gali neigiamai paveikti teisėjų kognityvines funkcijas, atmintį, emocijų reguliavimą ir gebėjimą priimti objektyvius sprendimus. Didelis kortizolio kiekis, sukeltas nuolatinės įtampos, gali sukelti smegenų struktūrinius pokyčius, mažinant informacijos apdorojimo efektyvumą. Siekiant sumažinti streso poveikį, tiek tarptautiniu, tiek Lietuvos mastu vykdomos įvairios teisėjų psichoemocinės sveikatos gerinimo programos, orientuotos į streso, perdegimo ir konfliktų valdymą. Šios iniciatyvos padeda stiprinti teisėjų emocinį atsparumą, didinti darbo efektyvumą ir užtikrinti teisingesnį sprendimų priėmimą.

3. Teisėjų sprendimų objektyvumui užtikrinti būtina mažinti kognityvinį šališkumą, pernelyg šablonišką mąstymą, didelio darbo krūvio įtaką ir gerinti jų psichoemocinę sveikatą. Mokymai apie šališkumą, teisėjų rotacija, konsultacijos ir teisinės praktikos analizės gali padėti išvengti išankstinių nusistatymų. Darbo krūvio mažinimas per papildomus etatus, administracinę pagalbą ir bylų skirstymo optimizavimą leistų teisėjams priimti labiau apgalvotus sprendimus. Streso valdymui svarbu užtikrinti psichologinės pagalbos prieinamumą, skatinti darbo ir poilsio balansą bei bendruomenės palaikymą.

Šaltinių sąrašas

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. *Valstybės žinios*, 1992, 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. 1994 m. gegužės 31 d. Nr. I-480. *Valstybės žinios*, 1994, 46-851.
3. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. 1999 m. sausio 14 d. Nr. VIII-1029. *Valstybės žinios*, 1999, 13-308.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89-2741.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. 2002 m. kovo 14 d. Nr. IX-785. *Valstybės žinios*, 2002, 37-1341.
6. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. 2002 m. vasario 28 d. Nr. IX-743. *Valstybės žinios*, 2002, 36-1340.
7. Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas. Patvirtintas Visuotinio teisėjų susirinkimo 2006 m. birželio 28 d. sprendimu Nr. 12 P-8.
8. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas. 2015 m. birželio 25 d. Nr. XII-1869. *TAR*, 2015, 11216.

Specialioji literatūra:

9. BAUM, Lawrence (2006). *Judges and Their Audiences: A Perspective on Judicial Behavior*. Princeton: Princeton University Press.
10. CHAMBERLAIN, Jared; MILLER, Monica K. (2008). Stress in the courtroom: Call for research, *Judicature*.
11. DEDOVIC, Katarina.; DUCHESNE, Annie.; ANDREWS, Julie.; ENGERT, Veronika.; et al (2009). The brain and the stress axis: The neural correlates of cortisol regulation in response to stress, *NeuroImage*, 47(3), 864–871. doi:10.1016/j.neuroimage.2009.05.074.
12. EPSTEIN, L. (2016) *The Behavior of Federal Judges: A Theoretical and Empirical Study of Rational Choice*. Cambridge: Harvard University Press.
13. Epstein, L. and Knight, J. (2013) *The Choices Justices Make*. Washington, D.C.: CQ Press.
14. Epstein, L. and Martin, A. D. (2012) *An Introduction to Empirical Legal Research*. Oxford: Oxford University Press.

15. Fischman, J. and Law, D. (2012) 'Judicial Preferences and Decision-Making: A Study of Supreme Court Justices,' *Journal of Empirical Legal Studies*, 9(3), pp. 462–493.
16. FLORES, David M.; MILLER, Monica K.; CHAMBERLAIN, Jared (2009). Judges perspectives on stress and safety in the courtroom: An exploratory study,' *Court Review*, 45(3), 76–89.
17. Frontiers in Research. Decision Making Under Stress: The Importance of Cortico-Limbic Circuits. <https://www.frontiersin.org/research-topics/1653/decision-making-under-stress-the-importance-of-cortico-limbic-circuits/overview>.
18. Gigerenzer, G. (2008) *Rationality for Mortals: How People Cope with Uncertainty*. Oxford: Oxford University Press.
19. Guthrie, C., Rachlinski, J.J. and Wistrich, A.J. (2001) 'Inside the Judicial Mind,' *Cornell Law Faculty Publications*, pp. 777–830.
20. Guthrie, C., Rachlinski, J.J. and Wistrich, A.J. (2007) 'Blinking on the Bench: How Judges Decide Cases,' *Cornell Law Review*, 93(1), pp. 1–44.
21. Guthrie, C., Rachlinski, J.J. and Wistrich, A.J. (2010) 'Inside the Judicial Mind,' *Stanford Law Review*, 55(5), p. 1339–1370.
22. Guthrie, C. et al. (2011) *Judging in a Social Context: Psychological and Institutional Determinants*. Cambridge: Cambridge University Press.
23. Judicature Duke Law. An Examination of Outcomes Predicted by the Model of Judicial Stress. <https://judicature.duke.edu/articles/an-examination-of-outcomes-predicted-by-the-model-of-judicial-stress/>.
24. Kahan, D.M. (2010) 'Culture, Cognition, and Consent: Who Perceives What, and Why, in Acquaintance-Rape Cases,' *University of Pennsylvania Law Review*, 158(3), pp. 729–813.
25. LUPIN, Sonia J.; et al (2007). The effects of stress and stress hormones on human cognition: Implications for the field of brain and cognition. *Brain and Cognition*, 65(3), 209–237.
26. MARONEY, Terry A. (2011). Emotional regulation and judicial behavior,' *California Law Review*, 99(6), 1485–1556.
27. MASLACH, Christina; LEITER, Michael P. (2016). Understanding the burnout experience: recent research and its implications for psychiatry, *World Psychiatry*, 15(2), 103–111. doi:10.1002/wps.20311.
28. MCEWEN, Bruce S. (2007). Physiology and neurobiology of stress and adaptation: central role of the brain. *Physiological Reviews*, 87(3), 873–904. doi:10.1152/physrev.00041.2006.
29. MILLER, Monica K; et al. (2022). The Relationship between Workplace Incivility and Well-Being in Administrative Court Judges.
30. FLORES, David M.; et al. (2009). Judges Perspectives on Stress and Safety in the Courtroom: An Exploratory Study. *Court Review*, Volume 45, Issue 3, 76–89.
31. Neurolaunch. *Cortisol and the Brain*. <https://neurolaunch.com/cortisol-brain/>.
32. Oldfather, C.M. (2007) "Judges as Humans: Interdisciplinary Research and the Problems of Institutional Design," *Hofstra Law Review*, 36(1), Article 6.

33. Posner, R.A. (2008) *How Judges Think*. Cambridge: Harvard University Press.
34. Posner, R.A. (2010) *Reflections on Judging*. Cambridge: Harvard University Press.
35. Reese, E. (2012) *Cognitive Biases and Decision Making*. https://elearning.uniroma1.it/pluginfile.php/1319632/mod_resource/content/1/reeseE._2012.pdf.
36. Schauer, F. (2009) *Thinking Like a Lawyer: A New Introduction to Legal Reasoning*. Cambridge: Harvard University Press.
37. STANKUS, Albinas; SLUŠNIENĖ, Anžela (2009). Cortisol and stress effects. *Review of literature*.
38. Sunstein, C.R. (2005) *Laws of Fear: Beyond the Precautionary Principle*. Cambridge: Cambridge University Press.
39. Tang, A. (2023) *Supreme Hubris: How Overconfidence Is Destroying the Court – and How We Can Fix It*. New Haven: Yale University Press.
40. Tversky, A. and Kahneman, D. (1974) 'Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases', *Science*, 185(4157), p. 1124–1131.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika:

41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. rugsėjo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-198-976/2023.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-27-788/2024.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-225-1214/2024.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. birželio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-108-511/2024.

Kiti šaltiniai:

45. Nacionalinė teismų administracija (2021-03). Lietuvos Teismai. Veiklos Rezultatai 2020 [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2021/03/teismai2021-g.pdf>.
46. Nacionalinė teismų administracija (2022-03). Lietuvos Teismai. Veiklos Rezultatai 2021 [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2022/03/teismai2022.pdf>.
47. Nacionalinė teismų administracija (2023-03). Lietuvos Teismai. Veiklos Rezultatai 2022 [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2023/03/teismai2023-1.pdf>.
48. Nacionalinė teismų administracija (2024-03). Lietuvos Teismai. Veiklos Rezultatai 2023 [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2024/03/lietuvos-teismai-ataskaita-2023-m..pdf>.
49. Lietuvos teismai. (2021). 2021 metų teisėjų mokymo programos. https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2021/07/2021-programos_nuo-06-28.docx.
50. Lietuvos teismai. (2024). 2024 metų teisėjų mokymo programa. <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2024/02/2024-m.-teiseju-mokymu-programos-aktuali-redakcija-mg.docx>.
51. Countline. (2024). Seminaras „Teisė išlaikyti balansą 2.0: streso ir perdegimo valdymas teisininkams DI eroje“. <https://www.countline.lt/renginy/streso-ir-perdegimo-valdymas-teisininkams/>.

52. Lietuvos teismai. (2024). Nuotoliniai mokymai: Streso, emocijų ir konfliktinių situacijų valdymas. <https://www.teismai.lt/lt/ivykiu-renginiu-kalendorius/mokymai-teismu-darbuotojams-streso-emociju-ir-konfliktiniu-situaciju-valdymas/12569>.
53. Lietuvos teismai. (2025). 2025 metų teisėjų mokymo programa. <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2024/10/tt-nutarimas-ir-mokymu-programos.pdf>.

TEISĖJŲ SPRENDIMŲ PRIĖMIMĄ LEMIANTYS VEIKSNIAI: PSICHOEMOCINĖS SVEIKATOS POVEIKIS SPRENDIMŲ PRIĖMIMO PROCESUI

SANTRAUKA

Šiame straipsnyje nagrinėjami teisėjų sprendimų priėmimą lemiantys veiksniai baudžiamosiose bylose, ypatingą dėmesį skiriant teisėjo vidiniam įsitikinimui, psichoemocinei sveikatai, profesiniai patirčiai, kognityvinam šališkumui ir darbo krūviui. Straipsnyje atskleidžiama, kad Lietuvos Respublikos teisės aktai nustato vidinio įsitikinimo reikalavimus, tačiau neapibrėžia kitų veiksnių, lemiančių sprendimų priėmimą. Tuo tarpu procesiniai terminai ir intensyvus darbo krūvis riboja teisėjų galimybes užtikrinti sprendimų kokybę, o teisėjų psichoemocinės sveikatos iššūkiai, tokie kaip lėtinis stresas ir emocinis išsekimas, taip pat turi įtakos sprendimų priėmimo kokybei. Siekiant užtikrinti teismų sistemos efektyvumą, teisėjų darbo kokybiškumą būtina optimizuoti teisėjų darbo krūvį bei skirti didesnę dėmesį teisėjų nuolatiniam tobulėjimui.

FACTORS INFLUENCING JUDICIAL DECISION-MAKING: THE IMPACT OF PSYCHO-EMOTIONAL HEALTH ON THE DECISION-MAKING PROCESS

SUMMARY

This article examines the determinants of judicial decision-making in criminal cases, focusing on the judge's inner conviction, psychoemotional health, professional experience, cognitive bias and workload. The article reveals that the legislation of the Republic of Lithuania lays down the requirements for inner conviction, but does not define other factors determining decision-making. Meanwhile, procedural deadlines and intense workload limit judges' ability to ensure the quality of their decisions, and judges' psycho-emotional health challenges, such as chronic stress and emotional exhaustion, also affect the quality of decision-making. In order to ensure the efficiency of the judicial system and the quality of judges' work, it is necessary to optimise the workload of judges and to increase the focus on the continuous development of judges.